

Н. В. Махінчук, аспірантка кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління
та державної служби Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано актуальність дослідження механізмів публічного управління розвитком системи стоматологічної допомоги населенню (СДН). При цьому особливу увагу акцентовано на вивченні особливостей формування інституційно-правового механізму публічного управління розвитком системи СДН в Україні. Для цього визначено рівні та головних суб'єктів інституційного забезпечення публічного управління розвитком системи СДН (FDI; ГО "Асоціація стоматологів України"; органи державного управління; органи місцевого самоврядування; бізнес-структури/інвестори; заклади різних форм власності, що надають СДН; та ін). На цій підставі сформовано схему "Ієрархія інституційного забезпечення публічного управління розвитком системи стоматологічної допомоги населенню в Україні". У результаті аналізу нормативно-правових актів, які регулюють надання СДН в Україні, встановлено відсутність науково обґрунтованої стратегії законодавчої діяльності у цій сфері. Зокрема в Україні залишаються відсутніми, затверджені на законодавчому рівні, конкурентні "правила гри" в системі СДН у вигляді розробки й затвердження базових регуляторних нормативно-правових актів (законів, програм розвитку, стандартів та ін.), а також погодження документів професійного самоврядування стоматологів. При цьому, як засвідчує практика, більшу частину масиву чинних нормативних документів вітчизняної системи СДН становлять підзаконні акти, що свідчить про слабкість, невизначеність і, що найгірше, про нестабільність правового стану системи СДН, яку ці нормативно-правові акти регламентують. Зроблено висновок, що виявлені недоліки в організації системи СДН в Україні обумовлюють необхідність її термінового реформування та розробки нової конкурентоспроможної стратегії її розвитку з урахуванням нових викликів, пов'язаних із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Ключові слова: публічне управління, стоматологічна послуга, система стоматологічної допомоги населенню, механізми публічного управління, інституційно-правовий механізм публічного управління.

N. V. Makhinchuk. Peculiarities of the institutional and legal mechanism of public management of the development of the dental assistance system in Ukraine

The article substantiates the relevance of the study of mechanisms of public management of the development of dental care. At the same time, special attention is paid to the study of the peculiarities of the formation of the institutional and legal mechanism of public management of the development of the system of dental care in Ukraine. To this end, the levels and main subjects of institutional support for public management of the development of dental care (FDI; PO "Association of Dentists of Ukraine"; public administration; local governments; business structures / investors; institutions of various forms of ownership that provide dental assistance to the population, etc.). On this basis, the scheme "Hierarchy of institutional support for public management of the development of dental care in Ukraine" was formed. As a result of the analysis of normative-legal acts regulating the provision of dental care to the population in Ukraine, the absence of a scientifically sound strategy of legislative activity in this area has been established. In particular, competitive "rules of the game" in the system of dental care in the form of development and approval of basic regulatory legal acts (laws, development programs, standards, etc.), as well as approval of professional self-government documents remain absent in Ukraine dentists. At the same time, as practice shows, most of the array of current regulations in this area are bylaws, which indicates the weakness, uncertainty and instability of the legal status of the dental care system. It is concluded that the identified shortcomings in the organization of the dental care system in Ukraine necessitate its urgent reform and development of a new competitive strategy for its development, taking into account new challenges related to the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2.

Key words: public administration, dental service, system of dental care for the population, public administration mechanisms, institutional and legal mechanism of public administration.

Постановка проблеми. Проведення масштабних реформ у сфері охорони здоров'я в Україні (у т.ч. й у сфері стоматологічної допомоги населенню (далі –СДН)), в рамках яких держава є ключовим суб'єктом реалізації таких реформ, актуалізує необхідність детального дослідження сформованих механізмів публічного управління в контексті розвитку системи стоматологічної допомоги населенню. Адже, як засвідчує практика, особливості взаємодії в системі "пацієнт – стоматолог" обумовлюють функціонування не лише класичних ринкових механізмів (конкуренція, попит та пропозиція), а й специфічних механізмів публічного управління розвитком системи СДН загалом, серед яких ключовими нам вбачаються такі як: інституційно-правовий, кадровий, ресурсний та науково-дослідний.

Дослідження механізмів публічного управління розвитком системи СДН в Україні, вважаємо за доцільне, розпочати саме з інституційно-правового механізму, оскільки результативне й ефективне реформування стоматологічної допомоги населенню в межах реалізації реформи сфери охорони здоров'я повинно мати дієво вибудовану інституційно-правову основу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що проблематика публічного управління сферою охорони здоров'я є наріжним каменем багатьох вітчизняних наукових досліджень, серед яких особливу увагу привертають наукові розробки М. Білинської, О. Гаврилюка, З. Гладуна, Д. Карамішева, Н. Кризиної, І. Петрової, Я. Радиш, Ю. Ридзеля, Н. Чалої та ін.

Водночас огляд вітчизняних наукових робіт щодо окремих теоретико-методологічних аспектів публічного управління в системі СДН в Україні засвідчує, що в науковому середовищі означені питання досліджуються ще досить фрагментарно. Найбільш значимі в цій сфері напрацювання пропонують такі вітчизняні науковці як: І. Бедрик, І. Мазур, О. Мельниченко, О. Савчук, Н. Федак, І. Хожило, В. Чопчик, В. Шевцов, та ін. Незважаючи на наявні наукові розробки з досліджуваної проблематики, в науковому вітчизняному дискурсі ще не набули цілісного відображення теоретичні аспекти формування безпосередньо механізмів публічного управління розвитком системи СДН, серед яких пріоритетне місце належить саме інституційно-правовому механізму.

Зазначене вище обумовлює актуальність, науково-практичну значимість та мету даної наукової статті.

Мета статті – теоретичне обґрунтування особливостей інституційно-правового механізму публічного управління розвитком системи СДН в Україні в умовах сучасних суспільних змін та викликів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система СДН у складі сфери охорони здоров'я – “самостійна багаторівнева структурована сукупність взаємопов'язаних елементів (підсистема власне надання СДН та підсистема менеджменту у сфері СДН), що знаходяться у відносинах координації, ієрархії, субординації, мають свої внутрішні і зовнішні функції, спрямовані на розробку й реалізацію заходів щодо якісного задоволення потреб людини у підтриманні та відновленні її стоматологічного здоров'я” [1, с. 68].

Враховуючи, що формування сучасної філософії державного управління передбачає її переорієнтацію на засади публічності, орієнтиром нашого подальшого дослідження виступають саме механізми публічного управління розвитком системи СДН.

Сутність поняття “механізм публічного управління розвитком системи стоматологічної допомоги населенню” пропонуємо інтерпретувати як сукупність форм, принципів, методів, інструментів/засобів та важелів впливу, що мають характер причинно-наслідкових зв'язків та забезпечують цілеспрямований регулюючий вплив суб'єктів такого управління на розвиток суспільних відносин у системі СДН.

Очевидним є те, що механізми публічного управління розвитком системи СДН, як правило, наділені “владною інституцій на взаємовідносини між державою, місцевим самоврядуванням, бізнесом і населенням задля узгодження їхніх інтересів і максимізації вигод при взаємодії покупців і продавців стоматологічних послуг” [2]. Відповідно саме інституційно-правовий механізм виступає ключовим управлінським механізмом, що чинить вагомий вплив на організаційно-функціональну діяльність у сфері СДН. Адже він має забезпечувати як належне правове регулювання взаємовідносин, що виникають у процесі надання СДН, так і сприяти упорядкуванню структурних зв'язків між елементами системи СДН, вибудовуючи відповідну ієрархію.

Інституційно-правовий механізм публічного управління розвитком системи СДН є досить містким та представлений такими компонентами:

а) інституційна компонента: система інституцій, що зорієнтовані на реалізацію функцій публічного управління розвитком системи СДН; неформальні домовленості, традиції, що склалися у сфері СДН тощо;

б) правова компонента: комплекс взаємопов'язаних нормативно-правових актів, які визначають стратегію розвитку системи СДН, основні її завдання та результати; ліцензійні умови здійснення стоматологічної діяльності; умови навчання та підвищення кваліфікації, сертифікації осіб, що мають намір займатися/займаються стоматологічною діяльністю; правила оподаткування у сфері СДН тощо. Тобто до складу даної компоненти доцільно включати законодавчо закріплені норми організації та надання СДН (закони, постанови, інструкції, методики тощо).

З огляду на викладене, відзначимо, що інституційне забезпечення публічного управління розвитком системи СДН в Україні має чітко виражену ієрархічність, що представлена мега-, макро-, мезо- та мікрорівнями, а саме:

1) міжнародний або мегарівень: забезпечує міжнародне співробітництво та функціональне управління у сфері стоматологічного здоров'я. У даному контексті доречно згадати Всесвітню федерацію стоматологів (FDI) – неурядову міжнародну організацію, що налічує 200 асоціацій із понад 130 країн світу та об'єднує більш, ніж мільйон керівників і спеціалістів-стоматологів. При цьому FDI займається питаннями співпраці та обміну інформацією, підтримки своїх членів, стоматологічної практики, освіти і науки, розвитку та впровадження стандартів етики й майстерності у стоматології. Тобто на сьогодні FDI є голосом усіх стоматологів і представляє їхні інтереси у Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Організації Об'єднаних Націй. Відповідно основною метою її діяльності є “покращення стану здоров'я порожнини рота людей у всьому світі” [3, с. 100].

Співробітництво з FDI в Україні реалізується, насамперед, через ГО “Асоціація стоматологів України” (ГО “АСУ”), яка з 1998 року включена до складу FDI. У результаті українська делегація щорічно приймає активну участь у весвітніх форумах стоматологів та представлена в генеральній асамблеї FDI, де приймає участь у голосуванні щодо стратегічних документів;

2) національний або макрорівень (держава): забезпечує розробку та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні загалом та у сфері СДН у тому числі, а також здійснює координацію діяльності щодо фінансування, регулювання, контролю, навчання та підвищення кваліфікації в цих сферах. Відповідно головні суб'єкти, що формують інституційну компоненту досліджуваного механізму державного на макрорівні, представлені Верховною радою України (ВРУ), Кабінетом міністрів України (КМУ) та Президентом України, а також декількома міністерствами та відомствами (МОЗ України, МВС, Держприкордонслужба, МОН та ін.). Хоча, координаційна рада з питань стоматології як громадський колективний орган управління функціонує лише при МОЗ України.

Зауважимо, що публічне управління розвитком системи СДН в Україні на національному рівні здійснюється, насамперед, через МОЗ України у межах повноважень та у спосіб передбачений законодавством України. Зокрема, МОЗ України в системі СДН наразі здійснює таку діяльність: розробляє та узгоджує загальні вимоги допуску до медичної стоматологічної діяльності; надає МОН України пропозиції та зауваження щодо розробки та затвердження профільних навчальних програм; здійснює нагляд за дотриманням законодавства в сфері СДН; затверджує регуляторні акти та ін. При цьому важливим майданчиком для обговорення пріоритетних питань реформування системи СДН в Україні виступає Національний український стоматологічний конгрес;

3) регіональний або мезорівень (область/район/ОТГ/місто):

– на обласному рівні: здійснюється планування та замовлення та первинний розподіл бюджетних коштів для забезпечення СДН;

– на районному рівні: забезпечується управління системою охорони здоров'я територіальної громади й укладання контрактів із постачальниками стоматологічних послуг;

– на локальному/місцевому рівні: здійснюється загальне управління підпорядкованими комунальними стоматологічними поліклініками, що мають забезпечувати надання СДН тієї чи іншої територіальної громади; та ін.

Як бачимо, на регіональному рівні система управління СДН є досить різномірною, вона представлена органами управління обласних державних адміністрацій та відповідними координаційними радами з питань стоматології, а в окремих регіонах функціональне управління реалізується на основі функціональних повноважень керівництва обласної стоматологічної поліклініки. Районний і міський рівні управління службою теж мають суттєві територіальні відмінності [4, с. 140].

Відповідно на даному рівні головними суб'єктами виступають управління охорони здоров'я обласної держадміністрації, відділ охорони здоров'я районної держадміністрації та департамент охорони здоров'я міськради;

4) мікрорівень (стоматологічний заклад): забезпечується безпосереднє управління наявними ресурсами, що використовуються для розвитку медичного закладу та надання СДН (адміністрація стоматологічного закладу та ін.). Головні суб'єкти даного рівня в контексті тематики дослідження – заклади різних форм власності, що надають СДН, бізнес-структури/інвестори, науково-дослідні інститути (НДІ), вищі навчальні медичні заклади тощо.

Як відомо, на сьогодні в Україні працюють такі типи стоматологічних медичних закладів: стоматологічні поліклініки; стоматологічні відділення при ЛПЗ загального профілю; стоматологічні кабінети, розміщені на базі інших установ; самостійні стоматологічні кабінети і центри.

За типом власності: а) державні; б) комунальні; в) приватні.

За підпорядкуванням: а) МОЗ; б) місцевих рад; в) відомчі; г) приватні структури, які підпорядковуються своїм власникам [5].

Згідно статистичної інформації на 01.01.2021 року стоматологічну допомогу мешканцям України надавали 6443 (1359 державних та 5084 приватних) закладів різних форм власності, що на 181 заклад (або на 3,0 %) більше аналогічного показника на поч. 2017 року [6; 8] (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка загальної чисельності закладів різних форм власності, що надавали стоматологічну допомогу населенню в Україні, протягом 2016–2020 років (на кінець року)

Роки	Усього закладів у сфері СДН	Чисельність державних закладів у сфері СДН		Чисельність приватних закладів у сфері СДН	
		закладів	у % до загальної чисельності закладів у сфері СДН	закладів	у % до загальної чисельності закладів у сфері СДН
2016	6 262	1 763	28,2	4 499	71,8
2017	6 258	1 734	27,7	4 524	72,3
2018	6 034	1 450	24,0	4 584	76,0
2019	6 278	1 417	22,6	4 681	77,4
2020	6 443	1 359	21,1	5 084	78,9

Джерело: складено автором на основі [6–8]

По відношенню до попереднього року (на поч. 2020 року) збільшення чисельності закладів різних форм власності, що надають СДН в Україні, становило 165 (або 2,6%) (див. табл. 1). Така ситуація відображає відповідні організаційні зміни у сфері СДН в Україні. Щодо поширеності окремих видів, то серед “бюджетних” закладів переважають стоматологічні поліклініки в комунальній власності, серед приватних – невеликі стоматологічні центри та приватні зуботехнічні лабораторії.

Загалом, трансформація вітчизняної системи охорони здоров'я, що розпочалась в Україні в 2015 році на первинному рівні, а у квітні 2020 року – на вторинному рівні, із запровадженням нових механізмів фінансування, зумовила значне зменшення частки державного сектора у сфері СДН (з 28,2% у 2016 році до 21,1% у 2020 році). З огляду на це, логічним виглядає постійне збільшення кількості приватних стоматологічних закладів на території нашої держави. Так, на кінець 2020 року у 5084 закладах приватної форми власності (що на 585 закладів або 13% більше по відношенню до 2016 року) СДН надавали 617 самостійних стоматологічних поліклінік та 4467 приватних стоматологічних кабінетів [6-7] (рис. 1).

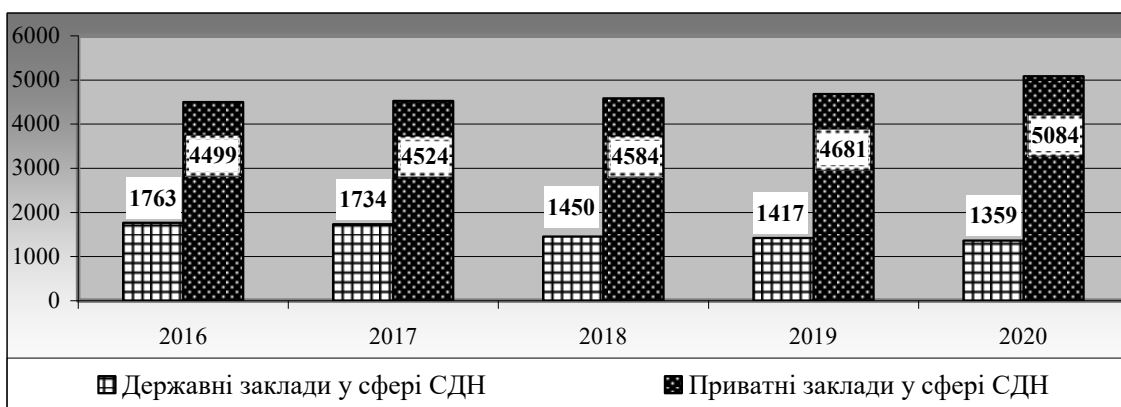

Рис. 1. Динаміка загальної чисельності закладів різних форм власності, що надавали стоматологічну допомогу населенню в Україні, протягом 2016–2020 років (на кінець року)

Джерело: побудовано автором на основі [6-7]

Тобто активна комерціалізація стоматології призвела до бурхливого розвитку приватної стоматології, розгалужена мережа якої більше розвивається у столиці, великих містах і промислових центрах.

Водночас протягом останніх років в Україні відбувається стабільне зменшення лікувально-профілактичних закладів, які мають у своєму складі стоматологічні відділення (кабінети). На нашу думку, таке зменшення пояснюється такими причинами:

1) до кінця 2019 року: в основному, через реорганізацію дільничних лікарень та сільських лікарських амбулаторій, які увійшли як структурні підрозділи до складу центрів первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) та ін. закладів, а раніше розглядалися як самостійні заклади;

2) після 2019 року, тобто в умовах запровадження карантинних обмежень внаслідок поширення на території України коронавірусу COVID-19: деякі стоматологічні кабінети, невеликі приватні стоматологічні клініки змушені були призупинити (або ж взагалі припинити) свою діяльність у результаті втрати частини персоналу (або ж відправлення персоналу у відпустку за власний рахунок) та значної частки своєї “клієнтської бази”, втрати/скорочення доходів, нарощування боргів по комунальних платежах, боргової кризи тощо.

Отже, наразі держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, здатних забезпечувати належний рівень та якість профілактичної, діагностичної, лікувальної, реабілітаційної чи іншої форми СДН. Однак в умовах сучасних суспільних викликів та загроз в Україні все важче забезпечити конституційні права громадян щодо отримання доступної, кваліфікованої медичної допомоги, в першу чергу, на безоплатній основі.

Таким чином, для сучасної вітчизняної системи СДН очевидною є перспектива поступового перерозподілу ринку стоматологічних послуг: “приватний сектор” буде й надалі витісняти “комунальний”, а “крупний” – поглинати “дрібний”.

Враховуючи викладене, на рис. 2 узагальнимо основних суб’єктів інституційного забезпечення публічного управління розвитком системи СДН в Україні. Всі вищезгадані суб’єкти інституційного забезпечення публічного управління розвитком системи СДН в Україні (див. рис. 2) опираються у своїй діяльності на відповідні нормативно-правові засади публічного управління. Тому надалі важливим є вивчення правової компоненти досліджуваного нами механізму.

Як відомо, всі суспільні відносини, що виникають у системі СДН в Україні, регулюються положеннями Конституції України, Основами законодавства

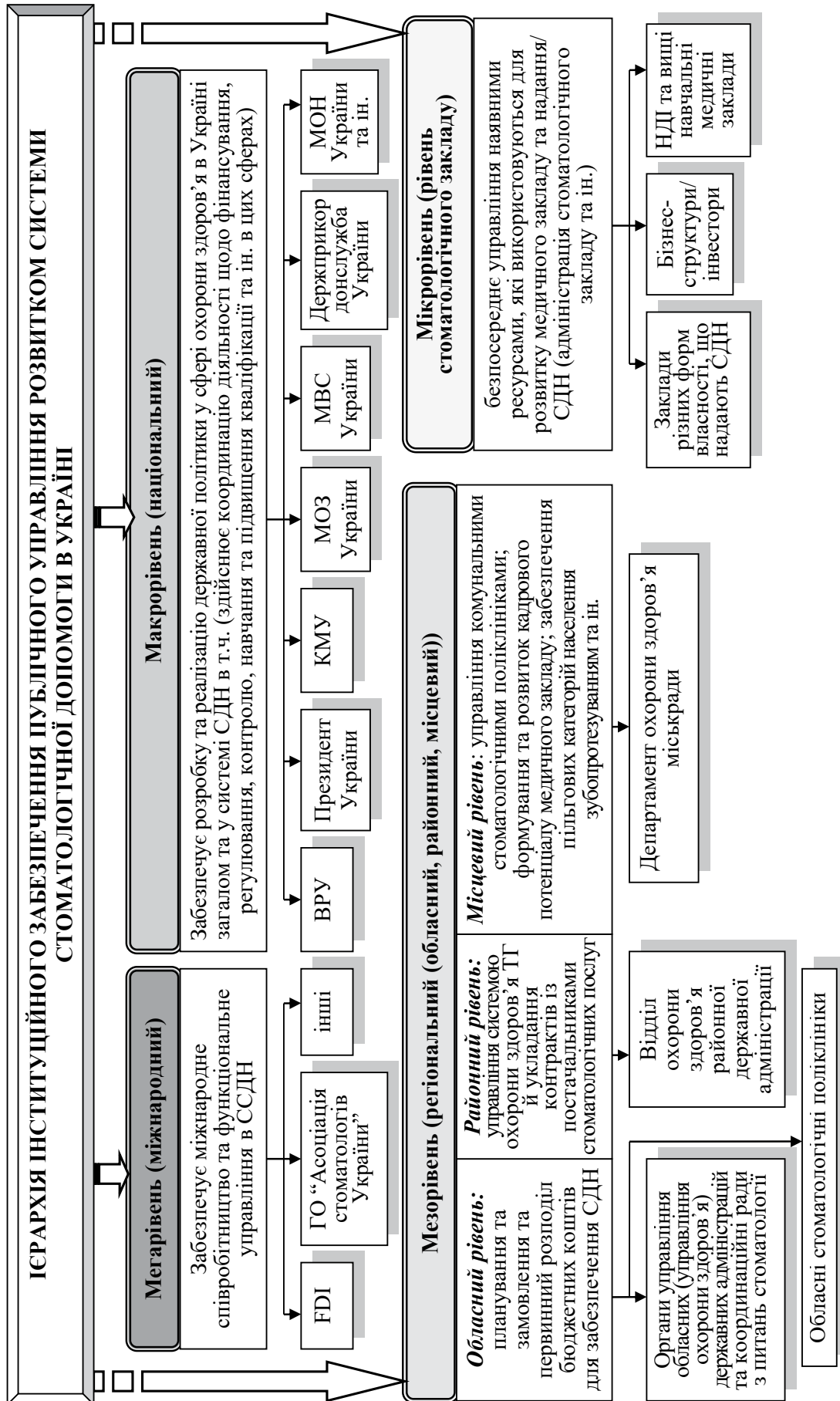

Рис. 2. Ієрархія інституційного забезпечення публічного управління розвитком системи стоматологічної допомоги населенню в Україні

Джерело: власна розробка автора

України про охорону здоров'я, Законом України “Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення” та іншими законами України, міжнародними договорами, указами Президента України, актами КМУ, наказами МОЗ України, актами професійного самоврядування стоматологів України тощо.

Насамперед доцільно пригадати Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, який визначає механізми державного регулювання і забезпечення якості медичної допомоги населенню у закладах охорони здоров'я, зокрема, стоматологічної допомоги, а саме: провадження господарської діяльності лише за наявності ліцензії (ст. 17); заклади можуть добровільно проходити акредитацію в порядку, визначеному КМУ (ст. 16); заклади мають обов'язково застосовувати в своїй діяльності галузеві стандарти медичної допомоги, до яких належать: стандарт медичної допомоги (медичний стандарт), клінічний протокол, таблиць матеріально-технічного оснащення, лікарський формуляр, а також інші норми, правила та нормативи, передбачені законами, які регулюють діяльність у сфері охорони здоров'я (ст. 14) [5].

Зауважимо, що, починаючи з 2015 року, відбулося значне зміцнення нормативно-правової бази медичної галузі (у т.ч. й у сфері СДН) за рахунок прийняття низки важливих актів, серед яких: Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 рр. (2015 р.); Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення своєчасного доступу пацієнтів до необхідних лікарських засобів та медичних виробів шляхом здійснення державних закупівель із залученням спеціалізованих організацій, які здійснюють закупівлі” (2016 р.); Постанова КМУ “Про затвердження Порядку створення госпітальних округів” (2016 р.); Постанова КМУ “Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році” (2021 рік), тощо.

Реорганізацію комунального сектору СДН в Україні було розпочато після прийняття постанови КМУ “Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року” (2014 рік), яка послугувала підставою до створення в обласних центрах України та у м. Київ комунальних некомерційних стоматологічних підприємств. Проте, наразі в умовах децентралізації влади поза межами нормативно-правової імплементації залишається локальний рівень управління наданням СДН, що наразі виступає досить важливою проблемою розвитку територіальних громад.

При цьому в системі СДН в Україні до цього часу відсутній базовий Закон, який би регулював особливості здійснення стоматологічної діяльності, систему, гарантії та засади професійного самоврядування в стоматології та ін. Хоча, доречно нагадати, що в 2016 році було розроблено та подано до Верховної Ради України проєкт закону України “Про стоматологічну діяльність”, який пізніше було відкликано.

Водночас у листопаді 2021 року МОЗ України на громадське обговорення запропоновано проєкт Закону України “Про самоврядування в сфері охорони здоров'я в Україні”, який розроблено “з метою впровадження з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду моделі медичного самоврядування, яка надасть можливість суб'єктам господарської та професійної діяльності здійснювати саморегулювання медичної діяльності (у т.ч. й у сфері надання СДН) і створить законодавчі підстави для делегування самоврядним організаціям окремих функцій, які на сьогодні здійснюються органами державної влади з регулювання господарської та професійної діяльності” [8].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином можемо стверджувати, що інституційне забезпечення публічного управління розвитком системи СДН в Україні є багаторівневим та характеризується розгалуженою структурою, що представлена різними за потужністю суб'єктами, які належать до різних форм власності й мають різне підпорядкування – ВРУ, КМУ, МОН, МОЗ України тощо.

Водночас, проведений аналіз нормативно-правових актів, які регулюють “стоматологічні справи” в Україні, засвідчив відсутність державної науково обґрунтованої стратегії законодавчої діяльності у сфері організації та надання СДН. Тобто в Україні залишаються відсутніми, затверджені на законодавчому рівні, конкурентні “правила гри” в системі СДН у вигляді розробки й затвердження базових регуляторних нормативно-правових актів (законів, програм розвитку, стандартів та ін.), а також погодження документів професійного самоврядування стоматологів, що спрямовані на формалізацію та оптимізацію взаємовідносин у ланцюгу “пацієнт – стоматолог – стоматологічний заклад – громадське об'єднання стоматологів – органи публічного управління”. При цьому, як засвідчує практика, більшу частину масиву чинних нормативних документів вітчизняної системи СДН становлять підзаконні акти, що свідчить про слабкість, невизначеність і, що найгірше, про нестабільність правового стану системи СДН.

Окрім того в системі СДН в Україні залишається неефективним нагляд за дотриманням законодавства в сфері СДН (зокрема за процесами ціноутворення, атестації, ліцензування, акредитації та сертифікації; у сфері виробництва (поставок) продукції стоматологічного призначення тощо).

У свою чергу, виявлені недоліки в організації системи СДН в Україні обумовлюють необхідність її термінового реформування та розробки нової конкурентоспроможної стратегії її розвитку з урахуванням нових суспільних викликів, пов'язаних із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, що і є напрямом наших подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Обушна Н. І., Махінчук Н. В. Система стоматологічної допомоги населенню як об'єкт державного регулювання у сфері охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 11. С. 65–71.
2. Мельниченко О.А., Удовиченко Н.М. Механізми публічного управління розвитком ринку стоматологічних послуг. 2019. URL: <http://ns1.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/25565/1/%D0%9C%D0%95%D0%A5%D0%90%D0%9D%D0%86%D0%97%D0%9C%D0%98%20%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A3%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%86%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20.doc> (дата звернення: 31.01.2022).
3. Мазур І.П. Всесвітня федерація стоматологів у формуванні стратегії розвитку стоматології. *Сучасна стоматологія*. 2017. № 3. С. 100–102.
4. Шевцов В., Хожило І. Інституційний механізм державного регулювання комунального сектору стоматологічної допомоги в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4(39). С. 134–144.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я. ст. 8. Ред. від 01.01.2019. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 4. ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 31.01.2022).
6. Вороненко Ю.В., Павленко О.В., Мазур І.П. Стоматологічна допомога в Україні: основні показники діяльності за 2008–2018 рр.: довідник. Кропивницький: Поліум, 2018. 212 с.
7. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2020 рік: довідник. Кропивницький: Поліум, 2021. 101 с.
8. Про самоврядування в сфері охорони здоров'я в Україні: проект Закону України від 08.11.2021. URL: <https://www.apteka.ua/article/616353>

References:

1. Obushna N. I. and Makhinchuk N. V. (2021), “*Systema stomatolohichnoi dopomohy naseleenniui yak ob'iekt derzhavnoho rehuliuвання u sferi okhorony zdorovia*” [The system of dental care to the population as an object of state regulation in the field of health care], journal *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], vol.11, pp. 65–71 [Ukraine].
2. Melnychenko O.A. and Udovychenko N.M. (2019), “*Mekhanizmy publichnoho upravlinnia rozvytkom rynku stomatolohichnykh posluh*” [Mechanisms of public management of the development of the dental services market]. URL: <http://ns1.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/25565/1/%D0%9C%D0%95%D0%A5%D0%90%D0%9D%D0%86%D0%97%D0%9C%D0%98%20%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A3%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%86%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20.doc>. [Ukraine].
3. Mazur I.P. (2017), “*Vsesvitnia federatsiia stomatolohiv u formuvanni stratehii rozvytku stomatolohii*” [World Federation of Dentists in the formation of the strategy of dental development], journal *Suchasna stomatolohiia* [Modern dentistry], vol.3, pp.100–102 [Ukraine].
4. Shevtsov V. and Khozhylo I. (2018), “*Instytutsiinyi mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання komunalnoho sektoru stomatolohichnoi dopomohy v Ukraini*” [Institutional mechanism of state regulation of the municipal sector of dental care in Ukraine], journal *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannya* [Public administration and local self-government], vol.4(39),pp.134–144 [Ukraine].
5. VRU, Law of Ukraine (1993), *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia* [Law of Ukraine “Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care”], dated November 19, 1992 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (related to 31.01.2022) [Ukraine].
6. Voronenko Yu.V., Pavlenko O.V. and Mazur I.P.(2018), *Stomatolohichna dopomoha v Ukraini: osnovni pokaznyky diialnosti za 2008–2018 rr.: dovidnyk* [Dental care in Ukraine: main performance indicators for 2008–2018: reference book], Press Polium, Kropyvnytskyi, 212 p. [Ukraine].
7. Voronenko Yu.V., Mazur I.P. and Pavlenko O.V. (2021), *Stomatolohichna dopomoha v Ukraini: analiz osnovnykh pokaznykiv diialnosti za 2020 rik: dovidnyk* [Analysis of key performance indicators for 2020: a handbook], Press Polium, Kropyvnytskyi, 101 p. [Ukraine].
8. VRU, Draft law of Ukraine (2021), *Pro samovriaduvannya v sferi okhorony zdorovia v Ukraini* [Draft Law of Ukraine “On self-government in the field of health care in Ukraine”], dated November 8, 2021 URL <https://www.apteka.ua/article/616353> (related to 31.01.2022) [Ukraine].